

За господин Марсел започна един абсурден живот, който продължи четири дни, през които едно след друго се случиха най-необикновените събития. Този период остана в съзнанието му като една продължителна пауза на пълно вцепенение, прекъсвано от ужасни видения.

Не искаше да среща повече тези хора, избяга от собствената си спалня, скри се на последния етаж в една слугинска стая в близост до тази, избрана от семейството на портиера. Напразно добрата жена се опита да го накара да хапне с настъпването на нощта. Нямаше никакъв апетит. Лежеше изопнат в леглото. Искаше да остане на тъмно и насаме с мислите си. Кога ли ще дойде краят на тези мъки!...

Спомни си за едно пътуване до Лондон преди няколко години. Във въображението му изплуваха няколко асирийски барелефа в Британския музей, които го бяха силно изплашили като останки от едно варварско човечество. Войници, опожаряващи градове и села, купчини тела на пленници с отрязани глави, безкрайни колони мирни селяни, пристъпващи с вериги на шиите, подобно на роби. Именно тогава, в онзи момент, оцени напълно величието на модерната цивилизация, към която принадлежеше. Все още тук-там понякога избухваха военни стълкновения, но се подчиняваха на правилата на прогреса. Животът на пленниците се считаше за свещен, достойнството на народите трябваше да бъде зачитано, съществуваше законодателен орган за международни правила, определящи начините, по които хората могат да бъдат избивани и нациите да се сражават, понасяйки възможно най-малко щети...

Беше току-що видял реалността на съвременната война. Същата като преди хиляди години! Мъжете с каски дейст-

ваха по същия начин, както парфюмираните и жестоки сатрапи със сини митри и къдрави бради. Макар и невъоръжен, противникът биваше мигом разстрелван, пленникът умъртвяван с удари на приклад, цивилното население отвеждано в Германия – също както робите преди много векове. За какво беше послужил споменатият прогрес? Къде бе останала цивилизацията?...

Събуди се от светлината на запалена свещ. Жената на портиера беше дошла за пореден път да го попита има ли нужда от нещо.

– Каква нощ!... Чуйте ги само как викат и пеят. А колко бутилки изпиха!... В столовата са. По-добре е да не ги виждате... Сега се развличат с чупене на мебели. Дори и графът е пиян, пиян е и онзи началник, с когото вие говорехте, всички са пияни. Някои танцуват полуголи.

Искаше да премълчи някои подробности, но женската ѝ словоохотливост не пожела да се съобрази с намерението ѝ за дискретност. Някои от младите офицери се били облекли в тоалетите на господарките, танцували и пеели с преправени женски гласове. Един от тях бил посрещнат с ентузиазизирано ръмжене, когато се появил без нищо друго, освен с комплект бельо на госпожица Чичи... Други се забавлявали да оставят изпражнения по килимите или в чекмеджетата на шкафовете, избърсвайки след това ръцете си с финото дамско бельо, което намирали подръка.

Господин Марсел я накара да млъкне. Защо трябваше да му съобщава всичко това?

– А ние сме принудени да им прислужваме!... – проплака жената. – Полудели са. Не приличат на предишните мъже. Войниците разправят, че утре на разсъмване си тръгват. Водела се голяма битка, щели да я спечелят, но затова всички трябвало да вземат участие в нея... Бедният ми съпруг не издържа повече. Не може да понесе цялото това унижение... Ами дъщеря ми?... Дъщеря ми!...

Тя била най-голямата ѝ грижа. Скрила я, но с тревога следяла непрекъснатото сноване насам-натам на тези

побеснели от алкохола мъже. Най-опасен от всички бил онзи началник, който бащински галел Жоржет по бузите.

Страхът за сигурността на дъщеря ѝ я накара да си тръгне след няколко дълбоки въздишки.

– Господ е забравил за света... Какво ще стане с нас?

Господин Марсел остана буден. През отворения прозорец влизаше приглушената светлина на ясната нощ. Долигаше тътенът на канонадата, в мрака битката продължаваше. В подножието на замъка войниците подхванаха бавна и мелодична песен, подобна на псалм. От вътрешността на сградата до него долетя гръмък груб смях, трясък от счупени мебели, тропот от шумни весели преследвания из стайте. Кога ли ще може да излезе от този ад?... Измина много време. Не можа да заспи, но постепенно изгуби представа за това, което го заобикаляше. Изведнъж се изправи стреснат. Съвсем наблизко, на същия етаж, се чу трясък на падаща врата, явно неиздържала на ужасните удари. Екна вик на жена, последваха силен плач, отчаяни молби, шум от борба, несигурни стъпки, удари на тела о стените. Усети предчувствието, че именно Жоржет беше извикала и се беше отбранявала. Преди да спусне крака до пода, чу мъжки глас, този на портиера, сигурен беше.

– Ах ти, бандит такъв!...

Последва силен шум от още една схватка... изстрел... тишина.

Когато излезе в широкия коридор, свършващ с началото на стълбището, видя по него бързо, блъскайки се взаимно и прескачайки по няколко стъпала, да се качват много мъже. Едва не падна, след като се спъна в някакво тяло, което издаваше предсмъртни хрипове. В краката му лежеше проснат и едва дишащ портиерът, а гърдите му свиреха като ковашко духало. Очите му бяха изцъклени и широко отворени, раззинатата му уста се изпълваше постепенно с кръв... До него проблясваше острието на кухненски нож. После видя мъж с револвер в дясната ръка, задържайки междувременно с другата една врата, която някой се оп-

итваше да отвори отвътре. Позна го, въпреки востъпната бледност и блуждаещия поглед. Беше Блумхард, един съвсем друг Блумхард с животинско изражение на безмерна гордост и наглост, вдъхващо ужас.

Представи си го да обикаля из замъка в търсене на желаната плячка, после разтревожения баща, тръгнал по стъпките му, виковете на момичето, неравната борба между болния с първото попаднало му подръка оръжие и този опитен военен, насърчаван от превъзходството си. Яростта от младежките години се събуди у него, безстрашна и способна да унищожи всичко пред себе си. Какво толкова, ако умре?...

- Ах ти, бандит такъв! – изръмжа също като другия.

И със стиснати юмруци тръгна към германеца. Той със смразяваща усмивка опря дулото на револвера в челото му. Пригответи се да стреля... Но в същия момент Деноайе падна на пода, съборен от току-що качилите се по стълбите мъже. Получи няколко силни удара, тежките ботуши на нашествениците го прегазиха със смазваща болка. Усети по лицето му да се стича топла струйка. Кръв!... Не успя да разбере неговата ли е или на онова вече притихнало след последния предсмъртен хрип тяло. Няколко ръце грубо го вдигнаха от пода и започнаха да го бутат, докато не го изправиха пред един мъж. Беше негово превъзходителство, с разкопчана униформа и лъхач на вино. Очите му потрепваха също като гласа му.

– Скъпи ми господине – каза, опитвайки се да възвърне оскърбителната си ирония. – Посъветвах ви да не се бъркате в нашите неща и не ме послушахте. Сега ще трябва да понесете последствията от липсата на благоразумие от ваша страна.

Заповяда нещо на немски и старецът усети как започват да го тласкат надолу по стълбите към избите. Конвоираха го няколко войника под командването на един подофицер. Разпозна социалиста. Единствен младият професор не беше пиян, но се държеше строго, надменно, точно според

строгите изисквания на дисциплината.

Въведоха го в едно сводесто помещение без друг отдушник, освен малко правоъгълно прозорче без стъкло на нивото на земята. Освен много счупени бутилки и няколко сандъка със слама в тази изба вече нямаше нищо друго.

– Нанесохте обида на един висш началник – каза грубо подофицерът – и без съмнение на разсъмване ще ви разстрелят... Единственото ви спасение е в това горе веселбата да продължи и да ви забравят.

Тъй като вратата на избата беше избита, както всички останали врати в замъка, на мястото ѝ натрупаха куп мебели и сандъци.

Остатъка от нощта господин Марсел изкара измъчван от студа. В момента той беше последната му грижа. Беше се отказал от живота, дори мисълта за близките му избледня в съзнанието му. В тъмното се помъчи да се намести върху два сандъка, търсейки топлината на сламата. Когато утринният бриз започна да подухва от прозорчето, той бавно се унесе в тежък, безпамятен сън, подобен на съня на осъдения на смърт или на съня, предхождащ утрото на предстоящ дуел. Стори му се, че чува викове на немски, тропот на конски копита, далечно бързо и ситно биене на барабани и писък на свирки, подобни на тези, предхождащи нахлуващите батальони под звуците на пиколата и на плоските барабани в предните редици... После напълно изгуби сетива за всичко, което го заобикаляше.

Когато отново отвори очи, един промъкнал се през кръглия отвор слънчев лъч очертаваше златист квадрат на стената, карайки висящите по нея паяжини ярко да блестят. Някой се опитваше да размести барикадата в рамката на вратата. Плах и тревожен женски глас повика няколко пъти:

– Господине, там ли сте?

Скочи бързо на крака и се завтече да помогне на тази, която работеше отвън, разчиствайки барикадата отвътре. Предположи, че нашествениците са си отишли. Иначе не можеше да си представи как жената на портиера ще се ос-

мели да дойде да го извади от затвора му.

– Да, отидоха си – потвърди тя. – Нито един не остана в замъка.

Когато разместиха барикадата от вратата, господин Марсел видя зачервените очи, изпитото лице и разрошените коси на нещастната жена. Нощта беше стоварила върху плещите ѝ товара на дълги години живот. Цялата ѝ сила се стопи изведнъж, виждайки собственика на замъка. „Господине!... Господине!“, простена конвулсивно. И се хвърли разплакана в ръцете му.

Господин Марсел не искаше да знае нищо. Страхуваше се от истината. Попита все пак за портиера. Сега, когато беше напълно буден и свободен, се поблазни от мимолетната надежда, че всичко, което беше виждал снощи, е било само един кошмарен сън. Може би клетникът е все още жив...

– Убиха го, господине... Уби го онзи мъж, който изглеждаше толкова добър... А не знам къде е тялото му. Никой не пожела да ми каже.

Подозираше, че трупът е хвърлен в защитния ров. Спокойните зеленикави води тайнствено са се затворили над среднощното приношение... Деноайе се досети, че друго нещастие тежи още повече на майката, но си наложи щадящо мълчание. Тя самата заговори през сълзи, едва превъзможвайки болката... Жоржет сега била в павилиона. Избягала ужасена от замъка, след като нашествениците си тръгнали. Били я държали насила там до последния момент.

– По-добре е да не я виждате, господине... Трепери и плаче при мисълта, че после ще ѝ заговорите за случилото се. Като полудяла е, иска да умре. Ах, момиченцето ми!... Няма ли кой да накаже тези чудовища?...

Бяха излезли от подземие и тръгнаха по моста. Жената втренчено погледна зеленикавата гладка повърхност на водата в рова. По нея бавно плуваше трупът на един лебед. Преди да тръгнат, докато оседлавали конете си, двама офицери се позабавлявали, стреляйки с револвери по водните обитатели. Листата на водните растения бяха

опръскани с кръв. Между тях плуваха тънки паяжини от бели мехурчета като парченца домашно платно, изплъзнали се от ръцете на невнимателна перачка.

Господин Марсел и жената си размениха тъжни погледи. Под галещите ги слънчеви лъчи се оплакаха един на друг от дошлото нещастие и от старостта.

При мисълта за дъщеря си тя усети силите ѝ да се възвръщат. Краткото присъствие на тези хора беше оставило след себе си пълна разруха. В замъка не беше останала друга храна освен няколкото забравени в кухнята парчета твърд хляб. „А трябва да продължим да живеем, господине... Трябва да продължим да живеем, било то само за да видим как Господ ги наказва...” Старецът повдигна унило рамене. Господ?!... Но жената имаше право, трябва да се живее.

С неустрашимостта на първата си младост, когато препускаше по необятните земи на Новия свят, водейки през прерията многочислени стада добитък, той се втурна извън парка на замъка. Пред себе си видя долината, жълта и зелена, усмихваща се на слънцето, с разпръснати тук-там горички, с жълтеникавите квадрати на житните ниви, с живите плетове, в които пееха птици, с цялото лятно великолепие на обработеното с любов и добре подредено от десетки и десетки поколения поле. И въпреки всичко се почувства изоставен на произвола на съдбата, заплашен да умре от глад. Стори му се, че сега бе по-сам, отколкото по времето, когато прехвърляше страховитите скалисти снежни върхове на Андите, обвити в мъртва тишина, нарушавана единствено от плясъка на крилата на кондорите. Никой... Погледът му не различи нито една движеща се точка. Всичко беше неподвижно, замръзнало и като че ли свито от страх пред тътена, който продължаваше да отеква на хоризонта.

Тръгна към градчето – грамада почернели стени, между които се показваха няколко оцелели къщи и една камбанария без керемиди и с изкривен от горещите пламъци

кръст. Нито една жива душа по улиците, осеяни с бутилки, с обгорели греди, с отломки, покрити със сажди. Труповете бяха изчезнали, но предизвикващата гадене смрад на гранясала мазнина и на изгоряла плът сякаш залепваше по ноздрите. Прекоси го цялото и стигна до мястото с барикадата на драгуните. Каруците все още бяха встрани от пътя. Видя малка могила на мястото на разстрела. Два крака и една ръка се подаваха на равнището на земята. Като се приближи, няколко черни буци пръст се търкулнаха от този плитък гроб, оставяйки труповете на открито. Бързи безредни удари на твърди криле заудряха въздуха, отдалечавайки се с едно грачене.

Тръгна по обратния път. Спираше пред всяка по-малко пострадала къща, провикваше се, провираше глава през празните дупки на вратите и прозорците. Никой ли не беше останал във Вилбланш?... Между развалините смътно различни нещо да се движи лазешком подобно на влечуго, което непрекъснато спираше колебливо намясто, готово всеки миг да се върне назад, за да се вмъкне в леговището си. Успокоило се изведнъж, животното се изправи. Беше мъж, старец. И други човешки ларви започнаха да се появяват след виковете му, нещастни същества, отказали се да вървят издайнически изправени, завиждащи на нисшите организми за способността им да се плъзгат в праха и за бързината, с която успяват да изчезнат под земята. Повечето бяха жени и деца, всички мръсни, черни, със сплъстени коси, с очи, излъчващи животински глад и с увиснали от умора челюсти. Живееха скрити в развалините на къщите си. Страхът ги беше накарал да забравят глада, но сега, усетили се освободени от присъствието на враговете, всичките им потискани през часовете на изживения ужас желания изведнъж отново ги обладаха с цялата си сила.

На Деноайе му се стори, че го заобикаля племе изгладнели и оскотели индианци, каквито беше виждал при пътуванията си на авантюрист. На тръгване от Париж беше взел няколко златни монети, извади една от тях и направи

така, че тя да заблести на слънцето. Нуждаеше се от хляб, нуждаеше се от всичко, което може да се яде. Готов беше да плати, без да се пазари.

Видът на златото предизвика погледи на възторг и алчност, но това трая съвсем кратко и тези чувства отстъпиха място на безразличието, с което очите започнаха да гледат жълтия кръг. Господин Марсел се убеди, че чудодейният фетиш е изгубил силата си. Всички жалостиво и скръбно започнаха да се оплакват и вайкат като пред ковчег с мъртвец. „Господине, убиха мъжа ми...” „Господине, децата ми, няма ми ги две от децата...” „Господине, отведоха всички мъже и казаха, че ще ги водят в Германия да обработват земята...” „Господине, дай хляб, малките ми дечица умират от глад.”

Една жена оплакваше нещо по-лошо от смъртта: „Дъщеря ми!... Клетата ми дъщеря!” Изпълненият ѝ с омраза налудничав поглед издаваше стаената в душата ѝ трагедия. Стоновете и сълзите ѝ напомняха за другата майка, която плачеше заради същото в замъка. В дъното на мрачна пещера лежала сега жертвата – смазана от умора, разтърсвана от кошмари, виждайки все още редуващите се брутални насилници с изкривени от животинско наслаждение лица.

Всички тези нещастници протягаха умолително ръце към мъжа, за чието богатство се носеха легенди. Жените му показваха сиво-жълтеникавите си новородени деца с помътнели от глад очи и едва доловимо дишане. „Хляб... хляб” - го молеха те, сякаш би могъл да направи някакво чудо. Даде на една жена златната монета, която държеше между пръстите си. После раздаде още такива златни пари. Взимаха ги, без да ги погледнат, и продължаваха да се молят: „Хляб... хляб.” Как биха могли да предположат, че и той самият беше дошъл тук да търси същото!... Избяга, осъзнал безполезността на усилията си.

Когато отчаян се връщаше към замъка си, настигна дълга колона огромни камиони и мъже на коне, изпълнили пътя. Движеха се в неговата посока. Щом влезе в парка на

замъка, видя група германци да прокарават телефонни кабели. Бяха току-що обиколили обърнатите с главата надолу помещения и гръмко се смееха на написаното от капитан фон Хартрот: „Моля, не разграбвайте...” Струваше им се много духовито, типично по германски.

Колоната влезе и изпълни целия парк. Камионите и фургоните носеха знака на Червения кръст. В замъка очевидно се настаняваше военна болница. Лекарите, облечени в зелено и въоръжени също както офицерите, подражаваха на леденото им високомерие и на отблъскващата им сериозност. Стовариха от фургоните стотици сгъваеми легла и ги наредиха във всички помещения. Останалите като по чудо мебели натрупаха под дърветата. Войниците изпълняваха с механична точност кратките императивни заповеди. Дъх на аптека, на йод, на санитарни препарати и антисептични средства, с които измиха стените, за да заличат следите от нощната оргия, изпълни стаите. После видя млади синеоки и с коси с цвят на коноп жени, облечени в бяло. Имаха сериозен, решителен, неумолим вид. Многократно се блъскаха в него, сякаш не го виждаха. Приличаха на монахини, но с револвери под расата.

Към обяд започнаха да пристигат други автомобили, привлечени от развяващото се над замъка огромно бяло знаме с червен кръст по средата. Идваха откъм река Марна. Металните им части бяха очукани от снаряди, стъклата им – силно напукани, все едно напръскани с ярки звезди. От тях слизаха мъже, много мъже, едни на собствените си крака, други върху брезентови носилки: бледи и червендалести лица, профили с орлови и чипи носове; руси глави, обвити в бели тюрбани с кървави петна; дръзко усмихнати устни и устни стенещи и мораво сини; челюсти, поддържани от стегнати превръзки като на мумии; едри мъже без видими рани и контузии, но агонизиращи; обезобразени тела, завършващи с глави, които говореха и пушеха; остатъци от крака с напоени с кръв превръзки; висящи неподвижно като изсъхнали клони ръце; раздрани униформи с

трагични празноти на мястото на липсващите крайници.

Лавина от страдания и болка заля замъка. Само за няколко часа той беше зает изцяло, не остана нито едно свободно легло. Последните носилки поставиха под сянката на дърветата. Телефоните звъняха непрекъснато. Хирурзи в работни престилки непрекъснато сновяха от едно място на друго и действаха със завидна сръчност. Човешкият живот беше подложен на бързи и често груби спасителни процедури. Умрелите освобождаваха легла за новодошлите. Деноаще видяха капещи кошове, пълни с парчета човешка плът: останки от крайници, счупени кости, отрязани цели ръце и крака. Отнасяха ги в дъното на парка и ги заравяха на една площадка, където някога се намираще любимото на Чичи място за четене.

Двойки войници носеха някакви вързопи, увити в чаршафи, които собственикът на замъка разпозна като свои. Тези вързопи бяха човешки трупове. Паркът започна постепенно да се превръща в гробище. Площадката в дъното на парка бързо се оказа недостатъчна за мъртвците и санитарните отпадъци. Около нея се появяваха все нови и нови гробове. Дузина взети в плен селяни копаеха земята и помагаша за разтоварване на труповете. Докарваха ги с каруца до гробовете и те ги изсипваха в тях като непотребни отломки от разрушени сгради. Господин Марсел почувства злорадо удоволствие при вида на постоянно растящия брой умиращи врагове, но в същото време се и вайкаше, че тази лавина от натрапници щеше завинаги да остане в земите му.

Привечер, макар и съсипан от толкова силни емоции, започна да го мъчи и глад. Беше изял само едно от парчетата хляб, намерени в кухнята от вдовицата на портиера. Другото го беше оставил за нея и за дъщеря ѝ. Мъчение, равносилно на глада, беше за него отчаянието на Жоржет, която, щом го зърнеше отдалеч, веднага се опитваше да се скрие засрамена.

– Не искам господинът да ме вижда! – проплакваше тя,

криейки лицето си.

И господинът, щом влезеше в павилиона, не се и опитваше да се приближи до нея, защото му се струваше, че присъствието му ще направи още по-болезнен спомена за оскърблението.

Напразно, подтикван от мъчителния глад, отиде при група лекари, говорещи френски. Не поискаха дори да го изслушат и понеже се опита да настоява, грубо го избухтаха далеч от себе си... Няма да умре от глад наред владенията си! А тези хора си хапваха добре. Намръшените медицински сестри се бяха настанили в кухнята му. Но времето минаваше и никой не изпита и най-малкото съжаление към него, едва движещия се натам-насам старец, усещащ все още по цялото си тяло болката от снощните удари. Гладът го измъчваше така, както не го беше тормозил и през най-трудните му пътувания през безкрайната аржентинска пампа. Да гладува в една цивилизована страна, докато носеше увит около кръста пояс, пълен със злато, заобиколен от собствените си земи и къщи, но в които се разпореждаха други, без да му обръщат никакво внимание! Да стигне до това положение в края на живота си, след като беше натрупал милиони и се беше върнал в Европа!... Каква ирония на съдбата!...